

УДК 330.34:656.078:338.1

А. М. Наумова,
д. е. н., доцент, Херсонський національний технічний університет

МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

L. Naumova,
Doctor of Economics, Associate Kherson National Technical University

MECHANISMS OF DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES OF KHERSON REGION

Досліджено особливості, сильні та слабкі сторони господарства Херсонської області. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону. Запропоновано систему заходів щодо стимулювання зовнішньоекономічних зв'язків підприємств Херсонської області.

The peculiarities, strengths and weaknesses of the economy of the Kherson region. Discussed problems and prospects of development of foreign economic activity of enterprises of the region. The proposed system measures to stimulate foreign economic relations of enterprises of Kherson region.

*Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, регіон, стратегія, інституційне регулювання.
Key words: foreign economic activity, region, strategy, institutional regulation.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сьогоденних умовах розвитку економіки України особливого значення набуває проблема інтеграції до світової господарської системи. На цьому шляху однією з найважливіших задач є формування нового торговельного режиму, інтегрованого у світовий економічний простір. Курс на активізацію зовнішніх зв'язків економічних суб'єктів України всебічно підтримується з боку держави. З одного боку, стратегічним завданням є зростання зовнішньоторговельного обороту, підвищення експорту товарів та забезпечення позитивного сальдо. З іншого боку, українська економіка вимагає залучення іноземного капіталу для оновлення виробничої бази підприємств, впровадження нових технологій.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств охоплює торгові операції, рух капіталу, міграцію робочої сили, обмін технологіями та знаннями тощо. За роки незалежності на державному рівні було здійснено низку важливих заходів щодо лібералізації зовнішньоекономічної діяльності в Україні, розширення прав підприємств і організацій у цій сфері. Зовнішньоекономічна діяльність є не тільки складовою

господарської діяльності підприємства, але й фактором зростання економіки країни та регіонів, сприяє інтенсифікації розвитку інтеграційних процесів на міждержавному рівні.

Зростання ролі регіонів в соціально-економічному розвитку України, децентралізація загальних функцій управління економікою обумовлюють посилення відповідності регіонів за стан та розвиток розташованого на їх території економічного потенціалу. Завданням регіональних органів влади є створення соціально-економічних умов для розвитку всіх сфер економіки, видів діяльності та підприємств, незалежно від форм власності. Отже, актуальною науковою задачею є дослідження проблем стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств на регіональному рівні і розробка відповідних заходів.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різним аспектам та напрямкам розвитку зовнішньоекономічної діяльності присвячені роботи відомих вчених [1—5]. Науковими дослідженнями охоплено більшість питань, що стосуються розвитку зов-

нішньоекономічних відносин підприємств і організацій України, але вивчення проблеми не можна вважати всебічним. Недостатньо опрацьованими залишаються проблеми комплексного узгодженого розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону.

МЕТА СТАТТІ

Ціллю статті є дослідження теоретичних та прикладних засад стимулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств Херсонської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна є однією з найбільших за територією європейських держав з розвинутим економічним, науково-технічним та інтелектуальним потенціалом. Територією країни проходять чотири міжнародні транспортні коридори. Існує мережа морських портів, через які здійснюється майже чверть зовнішньоекономічних операцій.

В останні роки спостерігається стабільний ріст зовнішньоекономічного обороту, при чому ріст імпорту випереджає зростання експорту [6]. За результатами 2006 р. експорт товарів склав 38367,7 млн дол. США, що на 12,1 % більше ніж у попередньому році, імпорт — 45034,5 млн дол. США (ріст на 24,6%).

Зовнішньоторговельні операції проводились з партнерами із 213 країн світу. Основними партнерами України залишаються Російська Федерація, Італія, Туреччина, Польща, Німеччина, Білорусь, США, Туркменістан, Китай.

Дослідження експортно-імпорتنих операцій за регіонами України показало, що за показниками активності зовнішньоторговельних операцій провідне місце займають промислово розвинуті регіони — Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська області та м. Київ.

Херсонська область займає 21 місце за експортом товарів у 2006 р., випереджаючи Хмельницьку, Кіровоградську та Чернівецьку області. За імпортом товарів Херсонська область знаходиться на 23 місці, випереджаючи Тернопільську, Кіровоградську області та м. Севастополь [6].

У 2006 р. зовнішньоторговельні операції з товарами підприємства області здійснювали 211 підприємств області з партнерами 95 країн світу. За результатами 2006 р. експорт товарів Херсонської області склав 245,6 млн дол. США, що на 4,7 % більше ніж у 2005, імпорт склав 151,4 млн дол. США (зріс на 51,2 %).

Значна частка експорту припадала на поставки продуктів рослинного походження — 26 %, механічного та електричного обладнання — 21 %, металів та виробів з них — 15 %, транспортні засоби та шляхове обладнання — 13 %, готові харчові продукти — 9 %. Найбільші поставки на експорт здійснювали ТОВ "Механічний завод", ВАТ "Херсонський суднобудівний завод", ВАТ "Херсонський комбінат хлібопродуктів", НВП "Днепр-2", ЗАТ "Завод крупних електричних машин", ТОВ "Дабл Ю Джей-Херсон", ВАТ "Каховський завод електрозварювального устаткування", ЗАТ "Чумак" [7].

В імпорті товарів переважають енергоносії та товари легкої промисловості. Найбільші обсяги імпортованих товарів були з Росії — 17,5 %, Китаю — 14 %, Туреччини — 11 %, Німеччини — 10,5 %.

Ділова активність підприємств області у сфері зовнішньої економіки постійно зростає, однак подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону вимагає відповідної державної підтримки.

Активізація зовнішньоекономічних зв'язків підприємств Херсонщини є важливим стратегічним зав-

данням розвитку економіки регіону. У вирішенні цієї проблеми мають прийняти участь органи регіональної влади з метою забезпечення сприятливих умов для експортерів та захисту внутрішнього ринку від небажаної конкуренції. Дії регіональної влади мають спиратися на ретельно розроблену та обгрунтовану стратегію розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Для прийняття рішення щодо вибору напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону можна використовувати експертні методи, зокрема матрицю "якісного" стратегічного аналізу, яку ще називають матрицею SWOT. SWOT-аналіз — є одним з самих розповсюджених методів стратегічного управління. І хоча, як всі інтуїтивні методи, він не позбавлений певних недоліків (неточність передбачень та прогнозів), SWOT-аналіз дозволяє надати найбільш загальну оцінку стану економічної системи і обрати прийнятну стратегію.

Використовуючи інструментарій SWOT-аналізу можна визначити стратегічні пріоритети розвитку зовнішньоекономічної діяльності Херсонської області:

Сильними сторонами області є:

1. Вигідне геополітичне розташування. Територію області проходять важливі транспортні шляхи з Європи в Азію та у зворотному напрямку.

2. Область має розвинутий транспортно-дорожній комплекс. Наявність міжнародних автотранспортних магістралей, що поєднують країни Європи з південними областями Росії та країнами Кавказу, морських портів (м. Херсон, м. Скадовськ), річкового порту (м. Херсон), міжнародної поромної переправи (м. Скадовськ) складають потужний резерв розвитку. Можливість цілорічного судноплавства забезпечує привабливість регіону як транспортного центру на півдні України.

3. Сприятливі природно-кліматичні умови. Херсонщина має унікальні рекреаційні ресурси. Наявність виходу до Чорного та Азовського морів, історичні місця і пам'ятники, біосферний заповідник "Асканія-Нова", придніпровські плавні надають широкі можливості для розвитку туризму, рекреації та оздоровлення.

4. Наявність підприємств, що належать до основних галузей народногосподарського комплексу. Господарство області має агроіндустріальний характер. Причому на фоні занепаду промисловості, все більшу роль у економіці області відіграє сільське господарство. Домінуючу роль за своїм значенням має зернове виробництво. До особливостей сільського господарства області можна також віднести наявність поширеної меліоративної системи. Спостерігається розвиток харчової промисловості та переробки сільськогосподарської продукції.

5. Промислові підприємства області належать до високотехнологічних галузей. Розвинуте суднобудування, машинобудування, текстильна промисловість та інші галузі, продукція яких має високий попит на внутрішньому та міжнародних ринках. Наявність потужної наукової бази дозволяє удосконалювати виробничі технології і організацію діяльності підприємств [8].

До слабких сторін можна віднести:

1. Нестабільність та невизначеність законодавчих актів, відсутність фінансових та податкових стимулів, різкі та непередбачувані зміни в податковій політиці.

2. Відсутність чіткого ефективного механізму державної підтримки зовнішньоекономічної діяльності.

3. Перевага сировини у структурі експорту.

4. Слабка методична та нормативна база обгрунтування пропозицій щодо міжнародного співробітництва.

5. Недостатній рівень надходження іноземних інвестицій, низька інвестиційна привабливість.

Можливості розвитку:

1. Існує резерв і можливість залучення іноземних інвестицій у галузі економіки області, зокрема у промисловість і АПК.

2. Підприємства області мають сталі технологічні зв'язки із підприємствами країн СНД, що є передумовою розширення зв'язків та міжгалузевої інтеграції.

3. Оптимізація структури зовнішньоекономічних операцій у напрямі збільшення експорту, підвищення частки готових виробів у експорті товарів.

4. Розширення асортименту та підвищення якості послуг підприємств інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності.

5. Створення спільних підприємств, виробничих та фінансових об'єднань різних організаційно-правових форм.

6. Розвиток транспортної інфраструктури, залучення транспортних вантажопотоків.

Загрози:

1. Погіршення фінансово-економічного стану підприємств області.

2. Погіршення інвестиційного клімату регіону, економічної або екологічної ситуації.

3. Посилення залежності підприємств області від іноземних партнерів, зокрема від постачання давальницької сировини.

4. Посилення сировинної спрямованості господарства області.

При обґрунтуванні стратегічних напрямків розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств Херсонської області та виборі засобів державної підтримки слід враховувати специфічні особливості господарства регіону. До факторів, що стосуються специфіки регіону слід віднести:

— нерозвиненість ринкової інфраструктури і, як наслідок, дефіцит достовірної комерційної, юридичної та ринкової інформації;

— відсутність чітко визначених пріоритетних галузей, несистемність та відсутність координації зовнішньоекономічної діяльності;

— відсутність ефективної співпраці суб'єктів підприємницької діяльності з органами влади. З цієї причини регіональні та місцеві органи влади не отримують оперативної інформації про результати діяльності підприємств, здійснювані проекти, а отже, не мають можливості контролювати та сприяти розвитку зовнішньоекономічної діяльності;

— низька правова і підприємницька культура, порушення умов договорів;

— високий рівень витрат на виробництво та реалізацію продукції, енергоємність виробничих процесів, що веде до зниження конкурентоспроможності;

— спад інноваційної активності, що веде до зниження виробництва високотехнологічних конкурентоспроможних видів продукції.

Активізація зовнішньоекономічної діяльності є найважливішою передумовою стабілізації і економічного зростання всього господарського механізму області. Тому головною метою регіональної влади має стати створення сприятливих правових, економічних, організаційних і соціальних умов для забезпечення сталого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків підприємств та організацій економічної та соціальної сфери регіону.

Для вирішення завдань розвитку зовнішньоекономічної діяльності слід сформулювати систему цілей розвитку з точки зору інтересів регіону. Стратегічними цілями розвитку є наступні. Вищою ціллю є забезпечення соціально-економічного розвитку та покращення якості життя населення регіону. Орієнти-

ром при цьому мають бути не норми споживання і не платоспроможний попит, а реальні потреби.

Короткострокові цілі розвитку можна сформулювати наступним чином:

— стабілізація економіки регіону і нарощування виробництва продукції;

— досягнення повнішого використання існуючих виробничих потужностей та трудових ресурсів;

— поступове технічне переозброєння і реконструкція виробництва;

— активізація діяльності підприємств щодо виробництва продукції на експорт та продукції, що здатна замінити імпортну.

Пріоритетами розвитку господарства Херсонської області, що визначають напрями активізації зовнішньоекономічної діяльності є:

— виробництво конкурентоспроможної продукції машинобудування, зокрема машин, обладнання та комплектуючих;

— сільськогосподарське виробництво зернових, баштанних та інших культур. Актуальною проблемою, яка потребує вирішення, є відродження скотарства.

— харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції. Потреби розвитку зовнішньоекономічної діяльності вимагають розширення асортименту вироблюваної продукції, підвищення її конкурентоспроможності на зовнішньому ринку;

— економічна інфраструктура, зокрема розвиток транспортних послуг, інформаційних мереж, консалтингової діяльності;

— туристична сфера, розвиток рекреаційних територій, розбудова сервісу.

Підтримка зовнішньоекономічних зв'язків має стати органічною складовою регіонального економічного механізму. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності має здійснюватись у наступних напрямках:

— підтримка кадрової складової зовнішньоекономічної діяльності;

— забезпечення доступу до інформаційних мереж загального користування або формування спеціалізованих регіональних і міжрегіональних систем бізнес-інформації;

— створення сприятливих умов розвитку інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності підприємств і організацій, які підтримують зовнішньоторговельні зв'язки;

— сприяння залученню іноземних інвестицій у економіку області, створення вільних економічних зон, технопарків та інших трансферних фірм, які сприяють залученню зарубіжних інвестицій;

— створення системи аналізу та прогнозування зовнішньоекономічної активності підприємств області з метою сприяння;

— ширше використовувати закордонний досвід, виконувати спільні міждержавні проекти на взаємовигідних умовах.

Херсонська область має сприятливі умови для розвитку міжнародних відносин. Тому регіональна зовнішньоекономічна політика має здійснюватись через:

— розширення інформаційно-рекламної роботи щодо розповсюдження відомостей про зовнішньоторговельний потенціал регіону з метою встановлення ділових контактів;

— налагодження взаємодій з міжнародними організаціями ТАСІС, ЕБПР, USAID та іншими для активізації інвестиційних процесів в області, зокрема для підтримки розвитку підприємств малого та середнього бізнесу;

— розробку регіональної програми консалтингової допомоги місцевим підприємствам з питань утворення спільних підприємств та реалізації продукції

на зовнішньому ринку, підготовки бізнес-планів за міжнародними стандартами, пошуку фінансових ресурсів для реалізації проектів.

Для активізації зовнішньоекономічної діяльності необхідно більш повно використовувати можливості фінансово-кредитної сфери області. Доцільно передбачити заходи по стимулюванню банківських та небанківських фінансових установ щодо участі у фінансуванні і страхуванні зовнішньоекономічних операцій.

В Україні традиційно застосовується програмне регулювання економіки, тому ключовим моментом повинно стати створення Програми розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Програмний підхід запроваджуваний з часів планової економіки довів свою дієздатність, хоча його дієвість цілком залежить від механізму реалізації програми, контролю за процесом реалізації і своєчасного регулюючого впливу. Стимулюючий вплив влади на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств Херсонської області має здійснюватись у рамках регіональної програми за етапами.

На першому етапі стратегічною метою має стати забезпечення довіри іноземних партнерів та інвесторів до підприємств регіону та органів державного управління. Необхідно активізувати пропагандистську діяльність, рекламу суб'єктів господарського комплексу регіону на зарубіжних ринках як потенційних контрагентів у зовнішньоекономічних операціях, прискорити темпи налагодження зовнішніх зв'язків.

На другому етапі необхідно забезпечити конкурентоспроможність підприємств регіону на внутрішньому та іноземних ринках.

На третьому етапі слід забезпечити системність здійснення зовнішньоекономічних операцій, узгодити географічні напрями і номенклатуру товарів із інтересами регіону та держави.

Нові напрями і форми розвитку економічних зв'язків вимагають перегляду принципів, що повинні бути покладені в основу регулювання:

- дотримання норм законності, прийнятих у демократичному суспільстві;
- відповідність інтересам розвитку соціально-економічної системи держави;
- гармонізація економічних інтересів підприємств, регіону та держави;
- забезпечення економічної і соціальної ефективності;
- узгодження регіонального і галузевого підходів;
- повнота використання ресурсів;
- дотримання екологічних норм.

У перспективі слід приділяти увагу удосконаленню розміщення продуктивних сил, що повинне не тільки відповідати потребам підвищення ефективності виробництва, але й розвитку регіонів. Необхідно передбачити покращення структури територіально-виробничих комплексів.

ВИСНОВКИ

Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності є об'єктивною необхідністю для економічного росту Херсонської області. Для успішної реалізації програми розвитку необхідно усвідомити важливість та складність завдань. Спільна робота місцевих органів влади з парламентом та урядом України забезпечить результативність реалізації розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону.

У результаті реалізації запропонованих заходів в області можливе створення передумов виведення зовнішньоекономічної діяльності на траєкторію сталого зростання.

Подальші дослідження, необхідно спрямовувати на остаточне доопрацювання програми стимулюван-

ня зовнішньоекономічної діяльності, створення системи моніторингу за виконанням заходів програми та корегування завдань відповідно до змін в економіці області.

Література:

1. Безчасний Л., Онишко С. Тенденції на світовому ринку капіталів та їх вплив на інвестиційну діяльність в Україні // Економіка України. — 2001. — С. 4—12.
2. Буркинський Б.В., Котлубай М.И. Современные тенденции глобализации и регионализации рынка транспортных услуг // Экономические инновации. — Выпуск 10: Сборник научных работ. — Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. — С. 15—22.
3. Джусов А. Международное инвестирование: выбор благоприятного экономического пространства, фондовых активов и тестирование торговых систем // Журнал европейской экономики. — 2003. — № 4. — Т. 2. — С. 468—489.
4. Кваша С.М. Зовнішньоекономічна діяльність АПК України: стан, стратегія і тактика: монографія. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2000. — 252 с.
5. Мазаракі А.А., Воронова Є.М. Причорноморський регіон України в економічному просторі Чорноморського економічного співробітництва // Экономические инновации. — Выпуск 10: Тенденции глобализации и регионализации социально-экономического развития (экономические трансформации, экономика и экология). Сборник научных работ. — Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. — С. 11—14.
6. <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. <http://www.oda.kherson.ua>
8. Наумов О., Бігун І. Концепція регіональної інвестиційної програми Херсонської області // Економіка України. — 2004. — № 2. — С. 28—33.

References:

1. Bezchasnyj, L. and Onyshko, S. (2001), "Trends in sutomu capital market and their impact on investment activity in Ukraine" *Ekonomika Ukrainy*, pp. 4—12.
2. Burkynskij, B.V. and Kotlubaj, M.Y. (2001), "Modern trends of globalization and regionalization of the market of transport services", *Ekonomycheskye ynnovatsyy, Ynstytut problem rynku y ekonomyko-ekolohycheskykh yssledovanyj NAN Ukrayny*, no. 10: vol. 15—22.
3. Dzhusov, A. (2003), "International investing: the selection of favorable economic space, stock actiwave and testing trading systems", *Zhurnal evropejskoj ekonomyky*, vol. 4, tom. 2, pp. 468—489.
4. Kvasha, S.M. (2000), *Zovnishn'oeconomychna diial'nyst' APK Ukrainy: stan, stratehiia i taktika* [Foreign economic activity of Ukraine's agriculture: status, strategy and tactics], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
5. Mazaraki, A.A. and Voronova, Ye.M. (2001), "The black sea region of Ukraine in the economic space of the black sea economic cooperation" *Ekonomycheskye ynnovatsyy, Ynstytut problem rynku y ekonomyko-ekolohycheskykh yssledovanyj NAN Ukrayny*, vol. 10, pp. 11—14.
6. The official website of the State statistics service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. The official site of Kherson regional state administration, available at: <http://www.oda.kherson.ua>
8. Naumov, O. and Bihun, I. (2004), "The concept of a regional investment program of the Kherson region", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 28—33.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2015 р.